

НЕДОЦІЛЬНІСТЬ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МИТНОМУ СОЮЗІ БІЛОРУСІ, КАЗАХСТАНУ ТА РОСІЇ: ЕКСПЕРТНА АРГУМЕНТАЦІЯ

Аналітична записка

Автори:

Бураковський Ігор

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Гончар Михайло

Центр "Номос"

Мовчан Вероніка

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Хоролський Роберт

Українсько-європейський дорадчий центр з питань законодавства (UEPLAC)

Загальна редакція та вступ:

Гуменюк Вікторія

Громадська експертна рада

Київ, 2011 р. © Усі права застережено

Думка авторів, висловлена в публікації, може на співпадати із позицією Міжнародного фонду «Відродження».

Громадська експертна рада - є консультативно-дорадчим органом, що має на меті забезпечення відкритості у діяльності Української частини Комітету, а також врахування громадської думки у процесі підготовки та організації виконання рішень Української частини Комітету. Члени ради є експертами з різних аспектів європейської інтеграції та представляють активні й впливові аналітичні центри, громадські організації, міжнародні фонди, які займаються питаннями, дотичними до європейської інтеграції, а також окремими міжнародними проектами у сфері європейської інтеграції.

Детальніша інформація - <http://eu.prostir.ua/themes/rada.html>

Метою проекту “Створення платформи аналізу євроінтеграційної політики України в рамках діяльності ГЕР при УЧК, що здійснюється ГО «Центр UA» за підтримки Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження», є підтримка організаційного компоненту та часткове посилення аналітичного компоненту діяльності Громадської експертної Ради. Мета Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження» – сприяння європейській інтеграції України шляхом фінансової та експертної підтримки громадських ініціатив.

Детальніше: www.irf.ua

ГО «Центр UA» - член та координатор громадського партнерства «Новий Громадянин». Завданнями організації є сприяння розвитку громадських ініціатив, націлених на посилення впливу громадянського суспільства на владу; сприяння реалізації проектів у різноманітних галузях, що мають на меті розвиток та збереження демократичних процесів в Україні; сприяння реалізації проектів на підтримку європейської та євроатлантичної інтеграції України; створення постійного дискусійного майданчика для представників громадянського суспільства та влади, тощо.

Детальніша інформація: <http://www.uacentre.org.ua>

ЗМІСТ

	Головне	4
I	Аналіз окремих юридичних аргументів щодо доцільності або недоцільності участі України в Митному союзі Білорусі, Казахстану та Росії	6
	Правова природа МС та зміст поняття «участь держави в МС»	7
	Чи відповідає Конституції України участь України у МС?	10
II	Членство України в МС – ціна питання: економічний аспект	12
	Перегляд ставок ввізного мита: зобов'язання перед СОТ	13
	Нетарифні зобов'язання України: неможливість заздалегідь прорахувати величину негативних наслідків внаслідок порушення зобов'язань перед СОТ	15
	Вплив членства в МС на конкурентні переваги українського експорту	15
	Зростання зовнішніх бар'єрів – наслідки для бізнесу	17
	Який формат співпраці з Митним Союзом (МС) вигідний Україні на тлі ЗВТ+ між Україною та ЄС?	18
III	Ціни на енергоносії – не аргумент	19

ГОЛОВНЕ

Запеклі дискусії на тему про можливий вступ або не-вступ України до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану в публічній площині формують попит на фахові експертні аргументи. В зв'язку з цим актуальним є незалежний та позбавлений політичного забарвлення аналіз з юридичної та економічної точок зору. Питання ціни на газ потребує окремого розгляду та пояснень. Саме на ці потреби орієнтувалися автори даного аналітичного матеріалу.

Отже, основні висновки такі:

1. З юридичної точки зору, можлива участь України в Митному союзі містить у собі вагомі підстави вважати, що міжнародні договори про цю участь можуть бути визнані такими, що не відповідають Конституції України. Наприклад, йдеться про проблему позбавлення Верховної Ради певних повноважень і порушення процедури прийняття певних рішень у формі закону України. Це пов'язано із тим, що відповідно до ст. 92 Конституції України:

- виключно законами України визначаються засади митної справи (питання про можливість приєднання до Митного кодексу МС);
- виключно законами України встановлюються Державний бюджет України, податки і збори (питання про встановлення спільного митного тарифу в рамках МС, про процедуру стягнення і зарахування мита до державного бюджету).

Більше того, обов'язковість членства в ЄврАзЕС та наднаціональний характер юридично-обов'язкових рішень, які приймаються в цій міжнародній організації без згоди окремих держав-учасниць загрожують суверенітету та незалежності України як країни.

2. В економічній частині аналізу автор розділу наводить беззаперечні пояснення, чому Україні варто максимально використати наявні режими торгівлі між Україною та Російською Федерацією, Білоруссю та Казахстаном, а це - Угоди про вільну торгівлю (які були підписані на початку 1990-х років) й не думати про участь в Митному союзі.

Передовсім, це пов'язано із тим, що Україна є членом СОТ та, відповідно, взяла на себе зобов'язання щодо зв'язаних ввізних мит. Перегляд цих зобов'язань є теоретично можливим, але витратним. По-друге, порівняння середніх ввізних мит в Митному союзі та Україні вказує на нижчий рівень захисту саме в Україні. Й нарешті, можливе членство в Митному союзі не створило б для України суттєвих додаткових конкурентних переваг або нових товарних ніш для українських експортерів.

3. Щодо питання цін на газ, яким намагаються маніпулювати, то слід чітко зрозуміти, що вони не є частиною домовленостей про створення Митного союзу між Росією, Білоруссю та Казахстаном. Відповідно, ці питання будуть регулюватись окремими угодами, що означає можливість їх укладання без прив'язки до питань приєднання до Митного союзу. По-друге, Росія планує змінити систему регулювання цін на енергоносії на внутрішньому ринку, що призведе до їх суттєвого зростання, і, відповідно, нівелює потенційні вигоди України від переходу на «внутрішні ціни Росії». Більше того, продовження періоду дії занижених цін на енергоносії в Україні викривлює стимули до енергозбереження, а значить негативно впливає на можливість країни адаптуватись до майбутніх шоків зміни цін на енергоносії.

Автори дослідження виділяють наступні засадничі принципи:

- ▶ Члени Громадської експертної ради вважають безальтернативним процес підготовки України до підписання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом, частиною якої є Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ЗВТ+) між Україною та ЄС. Ця позиція відображена в стратегічних документах України, євроінтеграційний курс України визначений офіційним курсом розвитку України, який ніхто не може поставити під сумнів;
- ▶ Євроінтеграційний процес України – це не її зовнішньо-політична діяльність, це внутрішній процес проведення реформ в державі;
- ▶ Процес наближення до норм ЄС– це не проект, який спрямований на протидію Росії, це об'єктивний процес вибору шляху, який обрали чотири країни Східного партнерства та три країни СНД.

I АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЮРИДИЧНИХ АРГУМЕНТІВ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ АБО НЕДОЦІЛЬНОСТІ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МИТНОМУ СОЮЗІ БІЛОРУСІ, КАЗАХСТАНУ ТА РОСІЇ

При розгляді питання про доцільність або недоцільність приєднання України до митного союзу Білорусії, Казахстану та Росії (далі – МС) фігурує низка аргументів юридичного характеру. Метою даного аналізу є систематизація цієї аргументації та її поглиблення.

Аналіз необхідно розпочати зі встановлення юридичної природи МС. Потім слід встановити, що таке участь України в МС (або ж певна форма співпраці України з МС, наприклад, ЗВТ, «формула 3+1»). І лише після цього можна починати розгляд питання, чи відповідає існуючим правовим нормам участь України в МС або відповідна форма співпраці України з МС.

Складність юридичного аналізу питання про можливість участі України в МС насамперед полягає в тісному переплетінні двох правопорядків – міжнародного (існуючі міжнародно-правові зобов'язання України в галузі міжнародної торгівлі) та внутрішньодержавного (існуючі конституційні та законодавчі обмеження органів державної влади України з укладання міжнародних договорів).

ПРАВОВА ПРИРОДА МС ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ В МС»

Головна проблема із встановленням правової природи МС полягає в браку системності щодо розбудови юридичного фундаменту діяльності МС, який налічує більше ніж півсотні документів.

Можна виокремити принаймні чотири етапи формування МС, що мали свою політичну, економічну та, відповідно, юридичну логіку. Як наслідок маємо чотири пакети документів, у кожному з яких по-своєму здійснено правове регулювання МС. В основі кожного з них лежали такі міжнародні договори:

1. дві угоди про МС, укладені в січні 1995 р. між Білоруссю, Казахстаном і Росією, що закріпили кроки зі створення митного союзу, до яких згодом приєдналися Киргизія (1996 р.) і Таджикистан (1999 р.);
2. договір про МС і ЄЕП 1999 р. між Білоруссю, Казахстаном, Киргизією, Росією і Таджикистаном, що визначив заходи із завершення створення МС і формування на його основі ЄЕП, а також створив систему органів управління інтеграцією;
3. договір про заснування Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС) 2000 р. між Білоруссю, Казахстаном, Киргизією, РФ і Таджикистаном, який створив **міжнародну організацію з власною міжнародною правосуб'єктністю** і системою органів, в рамках якої держави-члени створюють МС та ЄЕП. З цього моменту поширюється практика закріплення в угодах стосовно МС прямої вказівки на установчий договір ЄврАзЕС. У 2006 р. до ЄврАзЕС приєднується Узбекистан;
4. в 2006 р. приймається рішення, що МС і ЄЕП спочатку буде здійснюватися лише трьома країнами – Білоруссю, Казахстаном і Росією, до яких згодом приєднуються інші держави – члени ЄврАзЕС. На цій основі в 2007 р. ці три держави укладають угоду про створення єдиної митної території та формування МС. Протягом 2007-2010 рр. укладаються десятки угод, в т.ч. про митний кодекс МС. Митний союз починає фактично діяти в липні 2010 р.

Ключова проблема встановлення юридичної природи МС полягає в тому, що всі ці документи не лише співіснують, але і використовуються як єдиний нормативний

масив. Але при цьому в кожному з них статус МС врегульовано дещо по-іншому, що проявляється навіть у термінології.

Наприклад, можна зустріти навіть різну назву МС: «Митний союз», «митний союз» та «Митний союз в рамках ЄврАзЕС», а також різну назву держав, що беруть участь у МС: у переважній більшості випадків це просто сторони відповідної угоди, проте інколи вони називаються «державами – учасниками угод про МС», «державами – учасниками МС» і навіть «державами – членами МС».

Аналіз договірної бази МС дозволяє дійти таких висновків щодо його юридичної природи:

- **МС не має (і ніколи не мав) міжнародної правосуб'єктності та не є міжнародною організацією. Наслідки:**
  - некоректно використовувати терміни «членство в МС» і «держава – член МС», оскільки він не є міжнародною організацією. Правильно «участь у МС».
  - через відсутність в МС суб'єктності немає підстав для великих літер в його назві (Митний Союз чи Митний союз). Правильно «митний союз».
  - можлива ЗВТ між Україною та МС не може укладатися як угода між Україною і МС.
- **МС завжди був формою багатосторонньої співпраці між державами, що брали в ньому участь.**

Після створення ЄврАзЕС МС став різновидом посиленої співпраці в рамках цієї організації на основі її установчого договору (аналогі в ЄС – зона євро, шенгенський простір). Наслідки:

- юридично коректна назва МС – «митний союз в рамках ЄврАзЕС», що інколи зустрічається в офіційних документах (наприклад, в Статуті Суду ЄврАзЕС).
- обов'язковою **передумовою участі в МС є набуття членства в ЄврАзЕС**, т.т. укладання договору з його державами-членами про приєднання до Договору про заснування ЄврАзЕС 2000 р. (прецедент Узбекистану). Відповідно, в Україні повинно бути чітке уявлення, що «участь в МС» означає «членство в ЄврАзЕС».
- діяльність МС обслуговується органами ЄврАзЕС, що діють на основі установчого договору ЄврАзЕС.
- виконання функцій Суду ЄврАзЕС покладено на Економічний суд СНД. Тому

необхідно дослідити питання, чи є умовою участі держави в МС її приєднання до установчих документів Економічного суду СНД (Статут СНД, Угода про статус Економічного суду).

- в рамках ЄврАзЕС і МС рішення можуть ухвалювати на засадах наднаціональності, т. юридично-обов'язкові рішення приймаються без згоди окремих держав-учасниць.

Крім набуття членства в ЄврАзЕС, другою обов'язковою умовою участі держави в МС є укладення угоди (угод) з Білоруссю, Казахстаном і РФ про приєднатися до всього(!) комплекту міжнародних угод, що становлять юридичну базу МС.

Що стосується інших форм співпраці між Україною та МС (наприклад, ЗВТ), то вони повинні оформлюватися як угода (угоди) між Україною, з одного боку, та всіма державами – учасницями МС (і, можливо, ЄврАзЕС), з іншого боку.

ЧИ ВІДПОВІДАЄ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МС?

В юридичному аспекті це питання має два автономні виміри: матеріально-правовий і процесуально-правовий.

У **матеріально-правовому вимірі** йдеться про компетенцію, тт. чи матиме участь України в МС наслідком позбавлення органів державної влади України окремих повноважень, наданих їм Конституцією України (далі – КУ), а також про дотримання форми прийняття відповідних рішень.

Насамперед виникає проблема позбавлення Верховної Ради певних повноважень і порушення процедури прийняття певних рішень у формі закону України. Відповідно до ст. 92 КУ:

- виключно законами України визначаються засади митної справи (питання про можливість приєднання до Митного кодексу МС);
- виключно законами України встановлюються Державний бюджет України, податки і збори (питання про встановлення спільного митного тарифу в рамках МС, про процедуру стягнення і зарахування мита до державного бюджету). Крім того, відповідно до ст. 67 КУ «Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом».

У цьому контексті також виникає питання про обмеження юрисдикції судових органів України (враховуючи юрисдикційні повноваження Суду ЄврАзЕС, який може надавати юридично обов'язкові тлумачення угод щодо МС). У цьому зв'язку варто нагадати, що в 2001 р. Конституційний Суд України визнав Римський статут Міжнародного кримінального суду таким, що не відповідає КУ.

Ще одне питання в матеріально-правовому вимірі – порушення суверенітету і незалежності України як держави внаслідок участі в МС (у контексті питання про ухвалення юридично-обов'язкових для України рішень без її на те згоди в рамках Комісії МС і Суду ЄврАзЕС).

У ході дискусії навколо питання про участь України в МС були зроблені твердження, що стосуються **процесуально-правових аспектів**, особливо в аспекті можливих строків завершення розгляду питання про конституційність.

Лише Конституційний Суд України може дати відповідь щодо відповідності КУ рішення про участь України в МС. При цьому важливо розуміти, що Суд діє за чітко встановленими процедурами в межах своєї юрисдикції, оскільки КУ і закон чітко визначають хто, яким чином і на яких підставах може звернутися до Суду за роз'ясненням цього питання.

- Звернутися за висновком про відповідність КУ чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, можуть лише Президент України або Кабінет Міністрів України (ст. 151 КУ).
- Конституційний Суд не відповідає на абстрактні питання, якими б важливими чи цікавими вони не були. Тому він не зможе дати відповідь на питання про конституційність приєднання України до МС, допоки не буде підписано відповідних міжнародних договорів.
- Стаття 9 КУ чітко встановлює наслідки рішення Конституційного Суду про невідповідність міжнародного договору КУ: «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України».

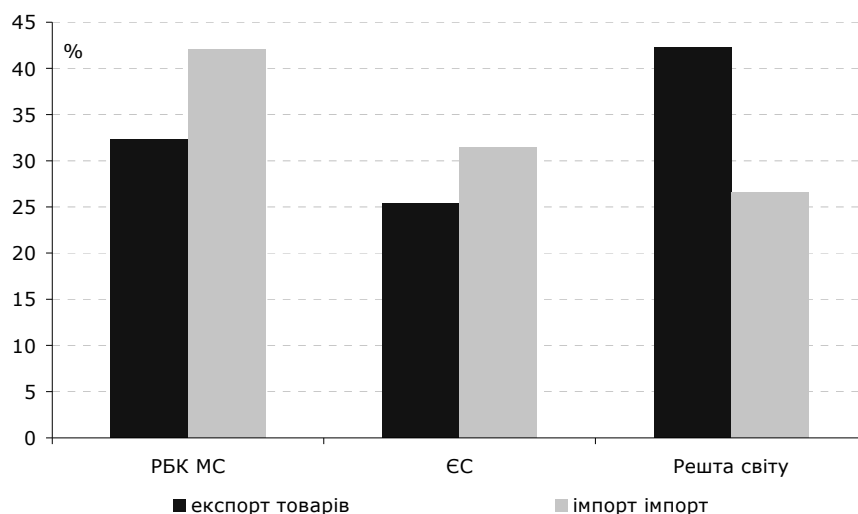
На підставі вищенаведеного можна зробити такі висновки:

- ▶ Питання про відповідність КУ договорів про участь України в МС передбачає аналіз трьох блоків питань: (1) чи будуть обмежені конституційні повноваження окремих органів державної влади України; (2) чи буде дотримуватися встановлена КУ форма прийняття рішень з певних питань; (3) чи буде обмежено суверенітет і незалежність України як держави;
- ▶ Існують вагомі підстави вважати, що міжнародні договори про участь України в МС можуть бути визнані такими, що не відповідають КУ;
- ▶ Конституційний Суд України зможе дати відповідь щодо конституційності лише після того, як такі договори будуть підписані;
- ▶ Якщо ці договори будуть визнані неконституційними, то для участі України в МС необхідно буде змінювати КУ.

II ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В МС – ЦІНА ПИТАННЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Україна – це країна з маленькою відкритою економікою, яка значною мірою покладається на зовнішню торгівлю. Експорт товарів та послуг склав 50,2% від номінального ВВП у 2010 році, тоді як співвідношення імпорту до ВВП сягнуло 53,0%. Нещодавно створений Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану (РБК МТ) та ЄС-27 є найбільшими торговельними партнерами України. Разом на ці два митні союзи припадало близько двох третин загального зовнішнього товарообігу України у 2010 році.

Графік 1. Географічна структура торгівлі товарами України в 2010 році

Джерело: Держкомстат, розрахунки ІЕД

Торговельні режими, що діють між Україною та ЄС та між Україною та РБК МТ, є різними. У випадку торгівлі з ЄС діє режим найбільшого сприяння, а також тарифні знижки, які надає ЄС в рамках Генеральної системи преференцій. Торгівля з Росією, Білоруссю та Казахстаном вже майже два десятиріччя відбувається в рамках угод про вільну торгівлю. Ці угоди стосуються переважно мит і передбачають вилучення з режиму вільної торгівлі, які стосуються певних товарів. Нетарифні заходи відіграють важливу роль у товарній торгівлі як з РБК МТ, так і з ЄС.

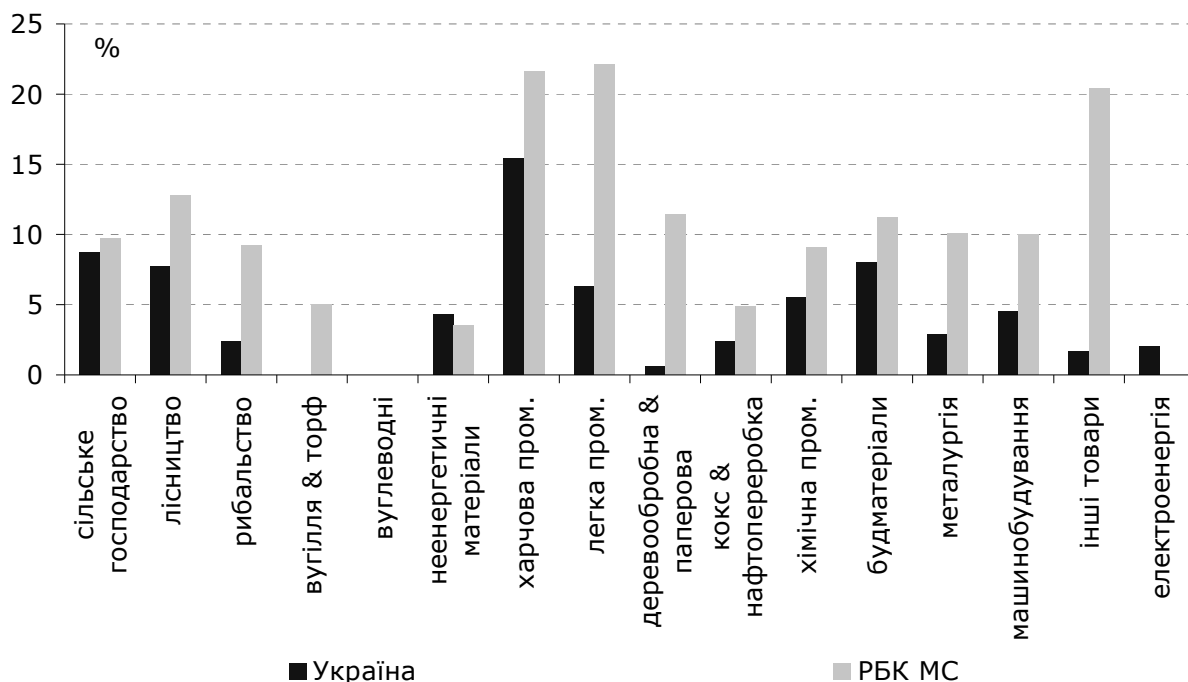
ПЕРЕГЛЯД СТАВОК ВВІЗНОГО МИТА: ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПЕРЕД СОТ

Україна є членом СОТ та, відповідно, взяла на себе зобов'язання щодо зв'язаних ввізних мит.

Перегляд цих зобов'язань є теоретично можливим, але дорогим, оскільки інші країни-члени мають право вимагати компенсації у формі еквівалентних поступок по інших позиціям або встановлювати додаткові мита на українські товари, щоб компенсувати втрати, пов'язані зі зміною зобов'язань.

Порівняння середніх ввізних мит РБК МС та середніх зв'язаних мит України вказує на значну різницю в рівнях тарифного захисту. Рівень захисту є вищим у випадку РБК МС для тринадцяти з шістнадцяти секторів економіки (Графік 2).

Графік 2. Ставка ввізних мит в Україні та в країнах Митного Союзу

Джерела: Розклад зв'язаних ввізних мит України (www.wto.org), "Індикативний рівень тарифного захисту в Казахстані: до та після створення Митного союзу (Частина I)" Стаття до обговорення № 5.3, березень 2011. РАКУРС Центр економічного аналізу

Механізм врегулювання суперечок, у тому числі щодо перегляду тарифних зобов'язань, передбачає кілька етапів. По-перше, договірна сторона, яка бажає змінити чи відкликати поступку, повинна:

- провести переговори зі сторонами, які мають першочергові переговорні права, тобто з країнами, з якими поступка була узгоджена в рамках двосторонніх переговорів щодо відповідної тарифної лінії відповідно до інформації з розкладу тарифних зобов'язань,
- провести переговори з головними постачальниками, тобто з тими країнами, які, разом зі стороною-заявником, є сторонами, які мають першочергову зацікавленість,
- провести консультації з іншими сторонами, які є значно зацікавленими у поступках.

За результатами переговорів та консультацій можливе прийняття кількох варіантів рішення:

- Сторони, які мають першочергову зацікавленість, досягли згоди, і ті, які є значно зацікавленими, досягли домовленості. Вносяться зміни у графік поступок;
- Сторони, які мають першочергову зацікавленість, досягли домовленості, але ті сторони, які є значно зацікавленими, не задоволені. Тоді останні мають право відкликати в основному рівноцінні поступки;
- Сторони не досягли домовленості. У цьому випадку сторона, яка бажає змінити чи скасувати поступки, має право це зробити. Однак тоді всі інші сторони мають право скасувати в основному рівноцінні поступки.

Важливо, що вимоги щодо еквівалентних поступок або відкликання в основному рівноцінних поступок відбувається щодо найважливіших торговельних позицій сторони, яка бажає змінити чи скасувати поступки.

НЕТАРИФНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ: НЕМОЖЛИВІСТЬ ЗАЗДАЛЕГІДЬ ПРОРАХУВАТИ ВЕЛИЧИНУ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПЕРЕД СОТ

Україна як член СОТ має виконувати Угоди СОТ, які є частиною нормативної бази країни. Водночас, Росія, Білорусь та Казахстан лише ведуть переговори про членство в СОТ і, відповідно, не зв'язані правилами та нормами СОТ. Ця різниця у нормативній базі створює додаткові перешкоди на шляху приєднання до РБК МС.

В рамках приєднання до СОТ Україна взяла на себе багато зобов'язань щодо нетарифних заходів регулювання торгівлі товарами (кількісні обмеження, технічне регулювання, санітарних та фітосанітарний контроль тощо), а також щодо торгівлі послугами, захисту прав інтелектуальної власності тощо.

У тих сферах, де відповідне регулювання має здійснюватись узгоджено для всіх країн-учасниць РБК МС, виникають питання щодо узгодження зобов'язань в рамках СОТ з принципами і нормами, що діють в рамках МС.

ВПЛИВ ЧЛЕНСТВА В МС НА КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ

Режим торгівлі товарами між Україною та Російською Федерацією, Білоруссю та Казахстаном керуються положеннями Угод про вільну торгівлю, які були підписані на початку 90-тих років минулого століття. Відзначимо, що аналогічні двосторонні угоди діють з іншими країнами СНД. Спроба підписати угоду про вільну торгівлю між усіма країнами - учасниками СНД була невдалою – кілька країн, у тому числі Росія, угоду не ратифікували. Офіційно, в Україні Угода про зону вільної торгівлі а рамках СНД була ратифікована 6 жовтня 1999 р. і набула чинності 15 грудня 1999 р.

Тексти всіх угод про вільну торгівлю в рамках СНД, у тому числі угоди з країнами-учасницями МС, є доволі схожими. Угодами передбачається безмитна торгівля всіма категоріями товарів, проте з можливістю встановлення наперед невизначених вилучень. До товарів, які є вилученими з режиму вільної торгівлі, застосовується режим найбільшого сприяння.

Зокрема, застосовується практика взаємних вилучень з режиму вільної торгівлі у відповідь на встановлення торгівельним партнером експортних мит, квотування та ліцензування. Так, у 2010 р. список виключень налічував близько 115 позицій російського експорту, в тому числі рибну продукцію, мінеральні продукти, добрива тощо, і кілька позицій українського експорту, зокрема велику рогату худобу, шкіру і металобрухт. Також, вилучення можуть встановлюватись окремими протоколами.

Потенційною перевагою поглиблення рівня регіональної інтеграції з МС могло б стати скасування вилучень з режиму вільної торгівлі, яка зараз діють між країнами. Однак такого самого ефекту можна досягнути в рамках режиму вільної торгівлі, домовившись про скасування вилучень і обмежень.

Усунення митного контролю в рамках МС створює певні переваги, однак аналогічний вигоду можна отримати від проведення реформи Митної служби України, якщо ця реформа буде успішною. Більш того, у випадку реформи митниці стимулюватиметься торгівля з усіма країнами, а це означатиме відсутність ефекту відхилення торгівлі (*trade diversion*).

Структура торгівлі країн-учасниць митного союзу є орієнтованою на ринок поза межами СНД, незважаючи на існуючі угоди про вільну торгівлю та досить високий тарифний захист. Наприклад, для Росії експорт в Україну складає близько 5% загального експорту товарів, а імпорту з України – близько 6% загального імпорту. Нема економічних підстав прогнозувати суттєву зміну цих пропорцій в разі членства України в МС.

Окремо цікаво подивитись на торгівлю високотехнологічними товарами, які є джерелом модернізації економік. Росія імпортує лише 2% високотехнологічних товарів з України, ще 1% з решти країн СНД, враховуючи Білорусь та Казахстан, 35% з країн ЄС та 62% з решти країн світу. Більш того, навіть для України країни-учасниці РБК МС не є основними споживачами високотехнологічного експорту. Майже дві третини українського високотехнологічного експорту продаються в країни поза межами РБК МС, у тому числі 37% - в країни ЄС-27.

Таким чином, власне членство в МС не створює суттєвих додаткових конкурентних переваг або нових товарних ніш для українських експортерів, а існуючі бар'єри у торгівлі з країнами-учасницями МС можуть бути усунені в рамках інших форм регіональної інтеграції.

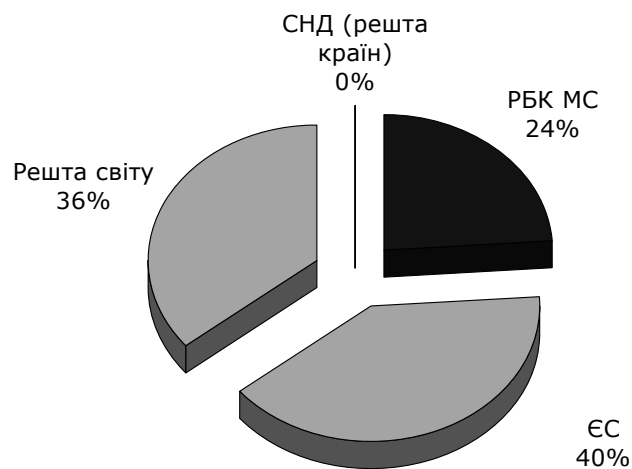

ЗРОСТАННЯ ЗОВНІШНІХ БАР'ЄРІВ – НАСЛІДКИ ДЛЯ БІЗНЕСУ

Вищі ввізні мита у РБК МТ означають, що Україна стикнеться з підвищенням вартості імпорту у випадку приєднання, що спричинить відхилення торгівлі (*trade diversion*) у бік Росії, Білорусі та Казахстану.

Вищі ввізні мита РБК МТ на товари хімічної промисловості, машини та обладнання змусять Україну платити вищу ціну за доступ до нових технологій та інноваційних товарів, які надходять з інших країн світу. Це особливо важливо, зважаючи на той факт, що країни РБК МС не є основним джерелом імпортих високотехнологічних товарів в економіку України. Україна імпортує близько 40% високотехнологічних товарів з країн ЄС та 36% з решти країн світу (Графік 3).

Графік 3. Географічна структура високотехнологічного імпорту в Україну

Джерело: UN Comtrade, OECD, розрахунки ІЕД

ЯКИЙ ФОРМАТ СПІВПРАЦІ З МИТНИМ СОЮЗОМ (МС) ВИГІДНИЙ УКРАЇНІ НА ТЛІ ЗВТ+ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС?

Аналіз аргументів «за» та «проти» кожного з варіантів дозволяє зробити висновок, що поглиблена ЗВТ з ЄС є без сумніву вигіднішим варіантом з економічної точки зору. Більш тісні економічні зв'язки з ЄС дозволяють отримати кращий доступ українським експортерам до багатого та густонаселеного ринку з прозорим та передбачуваним бізнес-середовищем. Крім того, запровадження поглибленої ЗВТ призведе до гармонізації регуляторного середовища в Україні, яке у свою чергу забезпечить краще бізнес-середовище, що є вкрай важливим для інвесторів та економічного розвитку в цілому.

У той же час участь у Митному союзі з Росією, Білоруссю та Казахстаном може призвести лише до короткотермінових та спірних вигід в плані отримання дешевих енергоресурсів. У довгостроковій перспективі чистим результатом може бути переорієнтація торговельних потоків та уповільнена технологічна модернізація, оскільки імпорт інвестиційних товарів стане дорожчим.

Щодо відносин з нещодавно створеним Митним союзом, стратегічний інтерес України полягає у тому, щоб поглиблювати зв'язки з ним в рамках зони вільної торгівлі. У своїй стратегії регіональної інтеграції Україна може використати досвід Чилі, що проводить широко диверсифіковану торговельну політику, створивши мережу різних регіональних торговельних угод по всьому світу.

III ЦІНИ НА ЕНЕРГОНОСІЇ – НЕ АРГУМЕНТ

Нинішня лінія російського політичного керівництва щодо втягування України до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном є, фактично, продовженням традиційної лінії «собиранія земель» та Харківських домовленостей між Україною та Російською Федерацією (РФ) 2010 року. РФ діє у напрямку створення зовнішньополітичного вакууму навколо України з тим, щоб російські пострадянські інтеграційні та безпекові проекти (СНД, ЄврАзЕС, Митний Союз, ЄЕП, ОДКБ) стали безальтернативними для Києва. «Экономическая интеграция должна идти параллельно с укреплением коллективной безопасности, таких институтов, как ОДКБ, в частности»¹, - такий підхід закладається апологетами пострадянської інтеграції.

Уявне приєднання до МС неможливе без доручення до низки угод та договорів в інших форматах і, передусім, ЄврАзЕС. Адже ця структура є своєрідною «матрьошкою» для форматів ЄЕП та МС: *«ЕврАзЭС создается для эффективного продвижения процесса формирования Договаривающимися Сторонами Таможенного союза и Единого экономического пространства, а также реализации других целей и задач, определенных в вышеназванных соглашениях о Таможенном союзе, Договоре об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях и Договоре о Таможенном союзе и Едином экономическом пространстве, в соответствии с намеченными в указанных документах этапами.»*²

При втягуванні України до переговорного процесу щодо МС варто взяти до уваги, що торговельні відносини в форматі нинішньої трійки МС є незбалансованими. Це наочно видно з офіційної статистики Комісії МС³. Жодна з країн-членів МС – ні Казахстан, ні Білорусія – не мають позитивного сальдо в торгівлі з іншими партнерами по МС. Зате його має Росія у торгівлі із своїми партнерами. Тому МС – це формат вигідний, перш за все, РФ. Деталі – в таблицях 1, 2 та 3 наведено нижче.

¹ <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/450963/cat/86/>

² http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgmmts/Pages/Dogovor_EvrAzES.aspx

³ http://www.tsouz.ru/db/stat/Pages/internal_stat.aspx

Таблиця 1. Експортно-імпортні операції Білорусі з країнами Митного союзу (2009), в млн. доларах США

Країни	Експорт		Імпорт		Сальдо		В % до 2008	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	Експорт	Імпорт
Казахстан	365,2	313,4	171,8	74,9	193,4	238,5	86	44
Росія	10551,9	6713,9	23507,4	16717,1	-12955,5	-10003,2	64	71
Всього	10917,1	7027,3	23679,2	16792,0	-12762,1	-9764,7	64	71

Таблиця 2. Експортно-імпортні операції Казахстану з країнами Митного союзу (2009), в млн. доларах США

Країни	Експорт		Імпорт		Сальдо		В % до 2008	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	Експорт	Імпорт
Білорусь	170,8	54,7	396,2	367,1	-225,4	-312,4	32	93
Росія	6228,1	3547,0	13765,6	8896,6	-7537,5	-5349,6	57	65
Всього	6398,9	3601,7	14161,8	9263,7	-7762,9	-5662,0	56	65

Таблиця 3. Експортно-імпортні операції Росії з країнами Митного союзу (2009), в млн. доларах США

Країни	Експорт		Імпорт		Сальдо		В % до 2008	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	Експорт	Імпорт
Білорусь	23507,4	16717,1	10551,9	6713,9	12955,5	10003,2	71	64
Казахстан	13298,6	9146,5	6379,5	3684,9	6919,1	5461,6	69	58
Всього	36806,0	25863,6	16931,4	10398,8	19874,6	15464,8	70	61

Що стосується цін на енергоносії, і зокрема, газ, який слугує своєрідною приманкою для втягнення України до МС, то цінова стратегія російських постачальників регулюється їх корпоративними орієнтирами, що на державному рівні затверджені відповідними документами. Так, російський газовий монополіст «во взаимоотношениях со странами СНГ и Балтии придерживается стратегии последовательного перехода на контрактные условия и ценовые механизмы в области поставок газа и оказания транзитных услуг, аналогичные применяемым в странах Европы... Как и на европейском рынке, составной частью стратегии

«Газпрома» на рынке стран бывшего Советского Союза является выход на конечного потребителя»⁴. «В соответствии с решениями Правительства РФ по постепенному доведению регулируемых оптовых цен на газ до экономически обоснованного уровня регулируемые оптовые цены на газ в России были увеличены в 2009 г. на 15,7% по сравнению с 2008г. В 2010 г. рост оптовых цен на газ в России составил в среднем 26,3 % по сравнению с 2009 г.»⁵

Таким чином, ніякої зміни підходів російської сторони у питанні ціни на газ очікувати не доводиться. За винятком сценарію, коли Україна погодиться на злиття, а фактично, поглинання «Газпромом» НАК «Нафтогаз України», що рівнозначно втраті суверенітету в енергетичному секторі.

---

⁴ <http://www.gazprom.ru/marketing/>

⁵ <http://www.gazprom.ru/marketing/russia/>